

УДК 338.583:658.29

О.М. ГАВРИСЬ, О.О. ГАВРИСЬ, П.О. ГАВРИСЬ
СТРУКТУРА ТА ДИНАМІКА ТОРГОВЕЛЬНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ

Торговельний баланс - це різниця між обсягами експорту та імпорту товарів. Якщо експорт перевищує імпорт (позитивне сальдо) – це говорить про те, що відбувається приплив іноземної валюти в країну, що призводить до підвищення курсу національної валюти. Натомість переважання імпорту над експортом (негативне сальдо) означає низьку конкурентоспроможність товарів країни за кордоном. В статті розглянуто структуру та динаміку торговельного балансу України починаючи з 2001 року. З'ясовано, що у структурі імпорту переважну частину складають промислові вироби з високою доданою вартістю, зокрема, продукція машинобудування, в тому числі автомобілі, сільськогосподарська техніка, побутові прилади тощо, а також енергоносії. В структурі експорту домінує продукція з низькою доданою вартістю. Оскільки вітчизняний експорт характеризується високою часткою сировини та необробленої продукції у загальному об'ємі експорту, це стало однією з ключових причин, які гальмують економічне зростання держави. Встановлено тенденції і взаємозв'язки між економічною політикою в окремих сегментах економіки або ж відсутністю системної підтримки високотехнологічних галузей економіки та динамікою сальдо торговельного балансу. Виявлено та проаналізовано наслідки негативного торговельного балансу для економіки держави. Обґрунтовано, що метою державної політики має бути не просто досягнення позитивного торговельного сальдо, а радикальна зміна структури торговельного балансу. Визначено фактори, що найбільшою мірою впливають на сальдо торговельного балансу України. Зроблено висновок, що агропромисловий сектор у тій формі, в якій він існує у нашій країні не виконує ключових функцій, покладених на нього державою, а саме наповнення держбюджету та забезпечення зайнятості населення. Обґрунтовано методичні підходи до державної стратегії реформування агропромислового сектору. За умови проведення успішних реформ аграрний сектор може стати двигуном економіки України.

Ключові слова: торговельний баланс, експорт, імпорт, сальдо, стратегія, агропромисловий сектор, державне регулювання.

О.Н. ГАВРИСЬ, А. ГАВРИСЬ, П.А. ГАВРИСЬ
СТРУКТУРА И ДИНАМИКА ТОРГОВОГО БАЛАНСА УКРАИНЫ

Торговый баланс - это разница между объемами экспорта и импорта товаров. Если экспорт превышает импорт (положительное сальдо) - это говорит о том, что происходит приток иностранной валюты в страну, что приводит к повышению курса национальной валюты. Зато преобладание импорта над экспортом (отрицательное сальдо) означает низкую конкурентоспособность товаров страны за рубежом. В статье рассмотрены структура и динамика торгового баланса Украины с 2001 года. Установлено, что в структуре импорта большую часть составляют промышленные изделия с высокой добавленной стоимостью, в частности, продукция машиностроения, в том числе автомобили, сельскохозяйственная техника, бытовые приборы и т.п., а также энергоносители. В структуре экспорта доминирует продукция с низкой добавленной стоимостью. Поскольку отечественный экспорт характеризуется высокой долей сырья и необработанной продукции в общем объеме экспорта, это стало одной из ключевых причин, которые тормозят экономический рост государства. Установлены тенденции и взаимосвязи между экономической политикой в отдельных сегментах экономики или отсутствием системной поддержки высокотехнологичных отраслей экономики и динамикой сальдо торгового баланса. Выведены и проанализированы последствия негативного торгового баланса для экономики государства. Обосновано, что целью государственной политики должно быть не просто достижение положительного торгового сальдо, а радикальное изменение структуры торгового баланса. Определены факторы, в наибольшей степени влияющие на сальдо торгового баланса Украины. Сделан вывод, что агропромышленный сектор в той форме, в которой он существует в нашей стране не выполняет ключевых функций, возложенных на него государством - наполнение госбюджета и обеспечения занятости населения. Обоснованы методические подходы к государственной стратегии реформирования агропромышленного сектора. При условии проведения успешных реформ аграрный сектор может стать двигателем экономики Украины.

Ключевые слова: торговый баланс, экспорт, импорт, сальдо, стратегия, агропромышленный комплекс, государственное регулирование.

О.М. GAVRYS, O.O. GAVRYS, P.O. GAVRYS
STRUCTURE AND DYNAMICS OF THE TRADE BALANCE OF UKRAINE

The trade balance is the difference between the volumes of export and import of goods. If exports exceed imports (surplus) - this suggests that there is an inflow of foreign currency into the country, which leads to an increase in the exchange rate of the national currency. But the predominance of imports over exports (negative balance) means a low competitiveness of the country's goods abroad. The structure and dynamics of Ukraine's trade balance since 2001 are considered in this article. It has been established that in the structure of imports greater part is made by industrial wares with a high value added, in particular, products of engineer, including cars, agricultural technique, appliances etc., and also power mediums. In the structure of export prevail products with the low added cost. Since domestic exports are characterized by a high share of raw materials and unprocessed products in total exports, this has become one of the key reasons that inhibit the economic growth of the state. The tendencies and interrelations between economic policies in certain segments of the economy or the lack of systemic support for high-tech industries and the dynamics of the trade balance were established. The consequences of the negative trade balance for the state economy are identified and analyzed. It has been substantiated that the goal of state policy should not be just to achieve a positive trade balance, but a radical change in the structure of the trade balance. The factors that most affect the trade balance of Ukraine are determined. It was concluded that the agro-industrial sector in the form in which it exists in our country does not fulfill the key functions assigned to it by the state - filling the state budget and providing employment. Methodical approaches to the state strategy of reforming the agro-industrial sector are substantiated. Under conditions of successful reforms, the agrarian sector can become the engine of the Ukrainian economy.

Keywords: trade balance, export, import, balance, strategy, agribusiness, government regulation.

Вступ. В останні десятиліття світова торгівля розвивається бурхливими темпами і вже досягла величезних масштабів. Активна і ефективна участь у ній є важливим завданням для України. При грамотному використанні ресурсного потенціалу як промислового, так і сільськогосподарського, наша держава може

займати достойну позицію у міжнародних торгових зв'язках. Україна має великі родовища залізної руди, марганцю, титанової сировини, дефіцитних рідкоземельних елементів тощо, що дає підстави для розвитку різних галузей промисловості, крім того, володіє понад тридцятьма мільйонами гектарів якісних

© О.М. Гавриць, О.О. Гавриць, П.О. Гавриць, 2018

земель. Особливо важливою проблемою, вирішення якої може дати швидкі результати, є перетворення в аграрному секторі.

Аналіз стану питання. Розробка та впровадження ефективної державної стратегії, що спрямована на економічне зростання та підвищення рівня добробуту, залишається актуальною на протязі всього існування незалежної України. Від'ємне сальдо торговельного балансу та недосконала структура вітчизняного експорту, що характеризується високою часткою сировини та необробленої продукції у загальному об'ємі експорту, стали одними з ключових причин, що гальмують економічне зростання та спричиняють негативні тенденції, зокрема, масову трудову міграцію економічно активного населення [1]. Стимулювання експорту та збільшення питомої частки товарів з високою доданою вартістю у його структурі можуть стати вагомим фактором економічного зростання та створення робочих місць, що допоможе подолати негативні тенденції у економіці та суспільстві в цілому. Досягнення цих цілей залежить від ефективності зусиль, спрямованих на кількісну та якісну зміну структури торговельного балансу України, зокрема шляхом державного регулювання та стимулювання експорту у різних галузях народного господарства, в тому числі й в агропромисловому секторі.

Мета роботи. Мета цієї статті проаналізувати структуру та динаміку торговельного балансу України та теоретично обґрунтувати методичні підходи до державної стратегії реформування агропромислового сектору.

Аналіз основних досягнень і літератури. Розв'язанню зазначеної проблеми присвячені наукові дослідження великої кількості вітчизняних вчених, серед яких С. Николаичук, Т. Вишинська, І. Севрук, О. Генералов, К. Данилов, О. Кундицький, С. Кулицький та інші [2-6]. Зазначені автори розглянули багато аспектів даної економічної проблеми, зокрема, було вивчено вплив монетарної політики на динаміку та показники торговельного балансу України, проаналізовано сучасний стан зовнішньої торгівлі держави, окреслено проблеми регулювання нестабільності платіжного балансу, трансформації зовнішньої торгівлі на сучасному етапі тощо. Проте в економічній літературі на нашу думку недостатньо висвітлено, зокрема, проблеми впливу результатів діяльності вітчизняного агропромислового сектору на структуру і динаміку торговельного балансу.

Стаття, що представлена в першу чергу фокусується на питаннях впливу економічної та фінансової політики на об'єкт дослідження. На прикладі конкретних підприємств зазначеної галузі було проілюстровано недостатню ефективність такої політики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Стале економічне зростання є основою підвищення рівня добробуту в кожній країні, а отже важливою метою державної політики. Серед ряду факторів, що впливають на рівень та динаміку економічного зростання, виділяють структуру та динаміку зміни торговельного балансу країни. Зовнішньоекономічна

політика країни має бути спрямована, зокрема, на досягнення позитивного сальдо торговельного балансу, адже це є свідченням того, що економіка здатна акумулювати грошові ресурси, які в майбутньому можуть бути спрямовані не лише на поживлення внутрішнього попиту, але і на інвестиції, що в свою чергу стане двигуном подальшого зростання. Оскільки сальдо торговельного балансу – різниця між вартістю експорту та імпорту, то очевидно, що два основні напрямки досягнення та максимізації позитивного сальдо – це збільшення експорту та зниження імпорту. Якщо експорт перевищує імпорт (позитивне сальдо) – це свідчення того, що відбувається приплив іноземної валюти в країну, а це в свою чергу обумовлює підвищення курсу національної валюти. Ситуація коли імпорт більший ніж експорт (негативне сальдо) говорить про низьку конкурентоспроможність товарів країни за кордоном.

В таблиці 1 зведено дані щодо експорту, імпорту, а також сальдо торговельного балансу України починаючи з 2001 року [7]. Використовуються статистичні дані International Trade Centre (ITC), агентства технічного сприяння, створеного Всесвітньою Організацією Торгівлі (СОТ) і ООН (за допомогою UNCTAD) в 1964 році для боротьби з бідністю в країнах, що розвиваються і в країнах з перехідною економікою (до яких належить і Україна), через надання допомоги в розвитку експорту.

Таблиця 1 - Дані щодо експорту, імпорту та сальдо торговельного балансу України, тисяч доларів США

Роки	Експорт	Імпорт	Сальдо торговельного балансу
2001	16264734	15775093	489641
2005	34227974	36121997	- 1894023
2010	51430286	60737135	- 9306849
2012	68694495	84656667	- 15962172
2013	63320469	76986013	- 13665544
2014	53913302	54381409	- 468107
2015	38127040	37516153	610887
2016	36361032	39249626	- 2888594
2017	43428391	49439156	- 6010765

Аналіз динаміки зміни сальдо торговельного балансу України з 2001 по 2017 рр. свідчить про те, що у 2015 р. вперше з 2004 р. було досягнуто позитивне сальдо. В 2004 р. експорт перевищував імпорт на 3669348 тис. дол. США. Варто зазначити, що за всі роки незалежності, найбільший квартальний профіцит торговельного балансу в Україні було зафіксовано в третьому кварталі 2004 року, та другому кварталі 1999 року: 1750 та 1546 млн дол. США відповідно. Вже за результатами 2005 року спостерігається від'ємне сальдо. В подальші роки ця тенденція зберігається за виключенням 2015 року.

За даними порталу Index Mundi, який містить детальну статистику за всіма країнами світу, проаналізовано різницю між експортом та імпортом за основними видами продукції, що виробляються в

Україні [8]. Ці дані дають змогу детально проаналізувати динаміку зміни торговельного сальдо за окремими позиціями починаючи з 2001 року та встановити тенденції і взаємозв'язки між економічною політикою у окремих сегментах економіки або ж відсутністю системної підтримки сучасних високотехнологічних галузей економіки та динамікою сальдо торговельного балансу по окремих категоріях товарів. Як видно з вищеназваного джерела, у певних високотехнологічних галузях, таких як, зокрема, літакобудуванні, виробництві локомотивів та трамваїв тощо за останні роки було майже повністю втрачено позитивний торговельний баланс, а останні гучні контракти, що були предствлені в ЗМІ як досягнення, наприклад контракти на закупівлю французьких гелікоптерів Airbus, американо-казахських локомотивів General Electrics та польських трамваїв PESA, будуть лише далі збільшувати негативне сальдо торговельного балансу та гальмувати розвиток цих потенційно перспективних галузей в Україні. Перераховані види товарів можна було б виготовити на вітчизняних підприємствах, забезпечивши населення досить високотехнологічними робочими місцями.

Більш детальне дослідження структури експорту та імпорту показує, що досягнення позитивного сальдо в 2014 р. та зниження різниці між експортом та імпортом у 2016 р. досягається переважно через зменшення імпорту товарів, а не завдяки збільшенню експорту. Для порівняння в 2013 році від'ємне сальдо складало понад \$13,66 млрд., а у 2016 р. менше \$2,88 млрд.

Порівнюючи 2016 та 2013 рр. спостерігається зменшення експорту на 42,57 %, імпорту на 49 %, тобто у 2016 р. імпорт знизився майже вдвічі по відношенню до 2013 р. – до \$39,25 млрд. При цьому імпорт енергоносіїв знизився на 72% - з \$21,27 млрд. до \$ 5,93 млрд. Це, безперечно, позитивно, однак варто зазначити, що різке зниження імпорту за цією позицією було досягнуто не за рахунок успішних структурних реформ, а завдяки, зокрема, глобальному зниженню цін на енергоносії. Так, середня ціна за барель нафти впала у 2016 р. порівняно з 2013 р. з \$104 до \$43, тобто більш ніж на 58,6 %. Іншим фактором стало зниження споживання енергії? через зменшення ВВП України майже вдвічі за той же період – з \$183,31 млрд. до \$93,27 млрд, а також через втрату контролю над часткою територій та відтік населення з України. З 2013 по 2016 рр. експорт теж зазнав стрімкого зниження – з \$63,32 млрд. до \$38,13 млрд [8]. Втім, в першу чергу, за рахунок зростання експорту сільськогосподарської сировини його зниження було не таким стрімким як зниження імпорту.

Окрім показника та розміру сальдо торговельного балансу важливо дивитися і на його структуру. Якщо у структурі імпорту переважну частину складають промислові вироби з високою доданою вартістю, зокрема, продукція машинобудування, в тому числі автомобілі, сільськогосподарська техніка, побутові прилади, тощо, а також енергоносії, то у структурі експорту домінує продукція з низькою доданою вартістю – у 2016 р. частка сировини, сільськогосподарської продукції, металу та лісу

складала майже 75% [8]. При цьому динаміка є негативною, адже частка цієї продукції постійно зростає – у 2013 р. вона становила 64%, а у 2001 р. – близько 60%. Таким чином, структура економіки України зберігає низькотехнологічне спрямування та все більше набуває сировинного характеру, що, безумовно, не відповідає вимогам часу. За галузевою структурою промисловості Україна знаходиться ближче не до розвинених країн, а до групи країн, що розвиваються [9,10]. Недостатньо оптимістичні економічні результати України свідчать, що система регуляторів, які перебувають у руках держави, поки що не заохочує наступального технічного розвитку [11,12].

Сировинний характер вітчизняної економіки та висока частка аграрного сектору в ньому мають наслідком низький рівень податкових надходжень. Зокрема, податкові надходження від усіх агрохолдінгів, що представдені серед 100 найбільших платників податків за даними ДФСУ за I півріччя 2017 року склали лише 681 млн. грн. або 0,2% (!) від загальних надходжень від найбільших платників податків [13].

Важливо розуміти, що аграрний сектор у тій формі, в якій він існує у нашій країні, визискує ключовий ресурс – землю, але не виконує найважливіших функцій, покладених на нього державою – наповнення держбюджету та забезпечення зайнятості. Найбільші українські агрохолдінги, зокрема, «Кернел» та «Миронівський хлібопродукт», за власними даними, у 2017 фінансовому році отримали виручку, відповідно, \$2.168,9 млн. [14, с. 3] або 61,06 млрд. грн. та \$1.287,8 млн. [15, с. 91] або 33,59 млрд. грн. Їхній чистий прибуток склав, відповідно, \$176,2 млн. [14, с. 3] або 4,96 млрд. грн. та \$230 млн. [15, с. 40] або 5,99 млрд. грн. При цьому, за даними Державної фіскальної служби України (ДФСУ), підприємства холдингу «Миронівський хлібопродукт» - ТОВ «Вінницька птахофабрика» та ПрАТ «Миронівська Птахофабрика» у першому півріччі 2017 сумарно сплатили податки у розмірі 680 млн. грн. [13] (\$26,1 млн.) або приблизно 4% від виручки у перерахунку на рік. При цьому не було сплачено жодної копійки податку на прибуток. Податкові надходження від агрохолдинга «Кернел» були настільки незначними, що навіть не увійшли у зведену статистику ДФСУ. Оскільки, продукцією агрохолдінгів є передусім сировина та продукція з низькою часткою доданою вартості масово вироблена з застосуванням високотехнологічних методів виробництва, то не досягається і завдання забезпечення зайнятості населення. Зокрема, надходження від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у першому півріччі від підприємств холдингу «Миронівський хлібопродукт» склали лише 74 млн грн. (\$2,8 млн.). Для порівняння, надходження від ПДФО від ПАТ «Мотор Січ» склали 203 млн грн. [13] (\$7,8 млн.). При цьому виручка ПАТ «Мотор Січ» у 2016 році була у тричі нижчою за виручку холдингу «Миронівський хлібопродукт» у період з 01.07.2016 по 30.06.2017 – 10,55 млрд. грн. [16, с. 112] або \$389,3 млн.

Стає очевидним той факт, що сировинний та низькотехнологічний характер економіки України заважає досягненню сталого економічного зростання. Тому метою державної політики має бути не просто досягнення позитивного торговельного сальдо, а радикальна зміна структури торговельного балансу. Прийняття невідкладних кроків, спрямованих на досягнення цих цілей, має стати пріоритетом державної політики України. Шляхами досягнення цих кроків можуть стати, зокрема, захист вітчизняного товаровиробника, удосконалення інструментів обмеження імпорту [17, с. 5], заходи для покращення інвестиційного клімату, стимулювання інноваційної діяльності тощо.

Аграрний сектор може і повинен стати двигуном економіки України, однак для цього його необхідно докорінно переформатувати. Має прийти розуміння, що Україна мусить відмовитися від формату величезних агрохолдингів, які лише експортують сировину і перейти до стратегії активної підтримки дрібних та середніх фермерських господарств, які повинні стати новим селянством і не тільки забезпечити зайнятість та добробут широких верств населення, але і стати основою для підвищення обороноздатності країни.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного можна зробити наступні висновки. Одним з найбільш перспективних напрямків оптимізації показників торгового балансу держави є підвищення ролі агропромислового сектору, його перебудови, зокрема, підтримки і розвитку фермерства, особливо малого та середнього – традиційного і масового виду діяльності в Україні раніше.

Шляхами такої підтримки може стати створення державного земельного банку, який буде мати ексклюзивне право викупу земельних паїв і буде забезпечувати доступ до земельних ресурсів та пільгове кредитування фермерів. Іншими заходами має стати обмеження діяльності агрохолдингів, зокрема, додаткові податки на їхню діяльність, налагодження масового виробництва сільськогосподарської техніки та створення механізмів її пільгового надання у лізинг для фермерів, створення кредитних та торговельних спілок для відстоювання інтересів фермерів, забезпечення доступу до елеваторів, а також створення експортного-імпортного агентства для допомоги у виході на зовнішні ринки.

Список літератури

1. Гаврись О.М., Гаврись П.О. Зміна структури торговельного балансу як запорука сталого економічного розвитку України. *Тези доп. 26-ї міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD-2018*. 2018. №3. С. 112.
2. Ніколайчук С. Визначення факторів динаміки поточного рахунку платіжного балансу в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2014. №2. С. 20-27.
3. Вишинська Т. Л. Сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами в Україні. *Scientific Journal "ScienceRise"*. 2015. №3/3 (8). С. 41-45.
4. Данилова К. І. Проблеми регулювання нестабільності платіжного балансу країни: сучасний дискурс та невирішені питання. *Вісник Інституту економіки та прогнозування*. 2014. С. 22-32.
5. Кундицький О. О. Стратегія державного регулювання

- імпортозаміщення в аграрному секторі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. №10. С. 60-62.
6. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі. *Україна: події, факти, коментарі*. 2015. №23. С. 49-59.
7. *Карта торгівлі – торговельна статистика для міжнародного розвитку бізнесу. Міжнародний центр торгівлі* [Електронний ресурс]. URL: www.trademap.org. (дата звернення: 18.03.18 о 07:48).
8. *Історичні ціни на нафту марки "Брент". База даних "Індекс Мунді"* [Електронний ресурс]. URL: www.indexmundi.com (дата звернення: 18.03.18 о 13:05).
9. *Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія* / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артьомова а ін. К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2011. 696 с.
10. Шапран Є. М. Сучасний стан і тенденції розвитку високотехнологічних галузей промисловості України. *Вісник Одеського національного університету*. 2017. Т. 22, вип. 4 (57). С. 146-149.
11. Гаврись О.О. Особливості податкового стимулювання впровадження високих технологій. *Вестник НТУ "ХПІ"*. 2010. №50-1. С. 34-41.
12. Гаврись О. О. Роль держави в регулюванні інноваційної діяльності. *Тези доп. 19-ї міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD-2011*. 2011. №3. С. 129.
13. Топ-100 найбільших платників податків України за I півріччя 2017 р. за сумою сплати податкових платежів до Зведеного бюджету України. *Вісник державної фіскальної служби України*. 2017, №3-4.
14. *Kernel Holding S.A. Annual Report 2017* [Електронний ресурс]. URL: https://www.kernel.ua/wp-content/uploads/2017/09/Kernel_FY2016_Annual_Report.pdf (дата звернення: 20.08.18 о 16:15).
15. *Annual Report and Accounts 2017* [Електронний ресурс]. URL: http://www.annualreports.com/HostedData/AnnualReports/PDF/LE_SE_MHPC_2017.pdf. (дата звернення: 20.08.18 о 16:15).
16. *BAT «Мотор Січ». Фінансовий звіт за 2016 р.* [Електронний ресурс]. URL: <http://www.motorsich.com/ukr/investors/othetnos/t/bux/>
17. Яковлев Ю. П. *Економіка торгівлі з використанням інформаційних технологій. Навчальний посібник*. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.

References

1. Gavrys O.M., Gavrys P.O. Zmina struktury torhovelnoho balansu yak zaporka staloho ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Changing the structure of trade balance as a guarantee of sustainable economic development of Ukraine]. *Tezy dop. 26-yi mizhnar. nauk.-prakt. konf. MicroCAD-2018* [Abstracts of the 26 th International. science-practice conf. MicroCAD-2018]. 2018. Ch. 3. pp. 112.
2. Nikolaichuk S. Vyznachennia faktoriv dynamiky potochnoho rakhunku platizhnoho balansu v Ukraini [Determination of the dynamics of the current account of the balance of payments in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy* [Bulletin of the National Bank of Ukraine]. 2014. no. 2. pp. 20-27.
3. Vyshynska T. L. Suchasnyi stan zovnishnoi torhivli tovaramy v Ukraini [The current stae of foreign trade in goods in Ukraine]. *Scientific Journal "ScienceRise"*. 2015. no. 3/3 (8). pp. 41-45.
4. Danylova K. I. Problemy rehulivannia nestabilnosti platizhnoho balansu krainy: suchasnyi diskurs ta nevirsheni pytannia [Determination of the dynamics of the current account of the balance of payments in Ukraine]. *Visnyk Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannia* [Bulletin of the Institute of Economics and Forecasting]. 2014. pp. 22-32.
5. Kundyttskyi O. O. Stratehiia derzhavnoho rehulivannia importozamishchennia v ahrarnomu sektori Ukrainy [The strategy of state regulation of import substitution in the agrarian sector of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University.]. 2015. №10. pp. 60-62.
6. Kulytskyi S. Pytannia transformatsii ukrainskoi zovnishnoi torhivli na suchasnomu etapi [The question of the transformation

- of Ukrainian foreign trade at the present stage]. *Ukraina: podii, fakty, komentari* [Ukraine: Events, Facts, Comments]. 2015. no. 23, pp. 49–59.
7. Karta torhivli – torhovelna statystyka dlia mizhnarodnoho rozvytku biznesu. Mizhnarodnyi tsentr torhivli. [Trade Map - Trade Statistics for International Business Development. International Trade Center]. Available at: www.trademap.org, (accessed 18.03.18).
 8. Istorychni tsiny na naftu marky "Brent". Baza danykh "Indeks Mundi" [Historical prices for oil brand Brent. Database "Mundi Index"]. Available at: www.indexmundi.com (accessed 18.03.18).
 9. Heiets V. M., Shynkaruk L. V., Artomova T. I. *Strukturni zminy ta ekonomichni rozvytok Ukrainy: monohrafiia* [Structural changes and economic development of Ukraine: monograph]. K.: In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, 2011. 696 s.
 10. Shapran Ye. M. Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku vysokotekhnolohichnykh haluzei promyslovosti Ukrainy [Current state and trends of development of high-tech industries in Ukraine]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. [Bulletin of Odessa National University]. 2017. vol. 22, no. 4 (57). pp. 146-149.
 11. Gavrys O.O. Osoblyvosti podatkovoho stymuliuvannia vprovadzhennia vysokykh tekhnolohii. [Features of tax incentives for introducing high technologies]. *Vestnyk NTU "KhPI"* [Bulletin of the NTU "KhPI"]. 2010. no. 50-1. pp. 34-41.
 12. Gavrys O.O. Rol derzhavy v rehuliuванні innovatsiinoi diialnosti [The role of the state in the regulation of innovation activities]. *Tezy dop. 19-yi mizhnar. nauk.-prakt. konf. MicroCAD–2011* [Abstracts of the 26 th International. science-practice conf. MicroCAD-2018]. 2011. no. 3. pp. 129.
 13. Top-100 naibilshykh platnykiv podatkiv Ukrainy za I pivrichchia 2017 r. za sumoiu splaty podatkovykh platezhiv do Zvedenoho biudzhetu Ukrainy [Top 100 largest taxpayers of Ukraine for the first half of 2017 by the amount of tax payments to the Consolidated Budget of Ukraine]. *Visnyk derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy* [Bulletin of the State Fiscal Service of Ukraine.]. 2017, №3-4.
 14. *Kernel Holding S.A. Annual Repor 2017*. Available at: https://www.kernel.ua/wp-content/uploads/2017/09/Kernel_FY2016_Annual_Report.pdf (accessed 20.08.18).
 15. Annual Report and Accounts 2017 Available at: URL: http://www.annualreports.com/HostedData/AnnualReports/PDF/LSE_MHPC_2017.pdf. (accessed 20.08.18 o 16:15).
 16. *VAT «Motor Sich». Finansovyi zvit za 2016* [Motor Sich JSC. Final sound for 2016]. Available at: <http://www.motorsich.com/ukr/investors/othetnost/bux/>.
 17. Yakovliev Yu. P. *Ekonomika torhivli z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii. Navchalnyi posibnyk*. [Economics of trade with the use of information technology. Tutorial]. Kiev: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. 376 p.

Надійшла (received) 15.11.2018

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Гаврись Олександр Миколайович (Гаврись Олександр Николаевич, Gavrys Olexandr) – кандидат економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри комерційної, торговельної та підприємницької діяльності; м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0001-7394-6276; тел.: (050) 302-74-54, e-mail: agavrys@gmail.com.

Гаврись Ольга Олександрівна (Гаврись Ольга Александровна, Gavrys Olga) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», старший викладач кафедри економіки і маркетингу; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3247-6885>; тел.: (050) 300-02-00, e-mail: olga_gavrys@ukr.net

Гаврись Петро Олександрович (Гаврись Петр Александрович, Gavrys Petro) – кандидат економічних наук, внутрішній аудитор, Хереус Холдінг ГмбХ; м. Ханау, Німеччина; ORCID: 0000-0003-1493-8721; тел.: (050) 401-11-14, e-mail: petro.gavrys@gmail.com.